

הרב אשר לנדאו

קיום מצוות דרך הטלפון

שאלה.

- א. סוגי המצוות התלויות בשמיעה.
 - ב. ביקור חולים וניחום אבלים.
 - ג. צירוף למניין.
 - ד. מצוות שמקיימים ע"י שמיעה.
 - ה. הצטרפות לציבור.
 - ו. השיטות שלא מועיל שמיעה דרך הטלפון.
 - ז. השיטות שמועיל שמיעה דרך טלפון.
- סיכום.

שאלה

חייל שנמצא בכוננות במשך מספר שעות בכל יום. בזמן הכוננות עליו להימצא בחדר 'כיתת כוננות' ואסור עליו לצאת משם לשום מקום, כך שלעיתים הוא מפסיד את תפילת שחרית בציבור ולעיתים מנחה או ערבית. כמו כן לפעמים הוא מנוע מלשמוע הבדלה במוצאי שבת משום שבחדר שבו הוא נמצא אין יין, ואילו את ההבדלה עושים בחדר האוכל. פעם אחת ארע שהוא הפסיד את שמיעת מגילת אסתר בליל הפורים משום שהיה בתורנות במשך כל ליל פורים.

שאלתו היא: האם מכיוון שמותר לו לשוחח במכשיר טלפון הנייד שברשותו בזמן שהותו בכוננות, האם הוא יכול לשמוע דרכו את קריאת התורה בשני וחמישי או קריאת המגילה בליל פורים ואולי אף לענות אמן, קדושה וברכו, למניין התפילה שבבית הכנסת. ע"י שהוא יתקשר בטלפון לחייל אחר שנמצא בבית הכנסת, והוא ישמע את הדברים הנאמרים שם דרך מכשיר הטלפון?

שאלה נוספת: האם נכון שיתפלל את תפילת העמידה בהיותו בחדר הכוננות ביחד עם המניין שבבית הכנסת, ועל ידי כך ייחשב לו כתפילה בציבור בהיותו מקושר אליהם באמצעות הטלפון הנייד?

הנחת היסוד היא, ששאלות אלו נשאלות במקרה של צורך מחמת התפקיד, ובזמן שהוא לא בכוננות, יגיע לתפילה בבית הכנסת.

א. סוגי המצוות התלויות בשמיעה

המצוות שעליהם נידונה השאלה מתחלקים למספר סוגים. על הסוג האחד נמנות המצוות שמקיימים אותם ע"י שאחד מדבר והאחר שומע, ובשמיעתו זו הוא יוצא ידי חובה כמו שמיעת הבדלה, קריאת התורה ומגילה - (שומע כעונה), והנדון שיש לנו לברר הוא האם שמיעה דרך טלפון נחשבת כדין 'שומע כעונה'? הסוג השני הם המצוות התלויות בצירוף של מניין אנשים, וע"י הצירוף ביניהם ניתן לקיים את המצווה כמו תפילה בציבור, קדושה וברכו, והנדון שיש לברר האם די בשמיעה דרך טלפון כדי להצטרף או שצריך נוכחות מלאה במקום?

הסוג השלישי הוא, עניית אמן על ברכות, דבר שתלוי בשמיעת הברכות, שהרי אמן ללא ברכה הוא אמן יתומה, והנדון שיש לברר הוא האם שמיעה דרך הטלפון נחשבת לצורך זה?

ב. ביקור חולים וניחום אבלים

ישנם שתי מצוות שבהם דברי המדבר צריכים להגיע לאוזני השומע ובהם מקיים המדבר את המצווה שבהם דעת רוב הפוסקים שניתן לאנוס לקיימם חלקית דרך הטלפון – ביקור חולים וניחום אבלים.

וכך כותב האגרות משה (יורה דעה ח"א סימן רכג):

"ובדבר ביקור חולים ע"י שאלה בטלפון... שאף שכל העניינים שחשבו הטור והבית יוסף (ביורה דעה סימן שלה) בשם הרמב"ן¹ אינו מקיים, מ"מ יוצא ידי המצווה של ביקור חולים, משום דגם בעשה אחת מכל אלה נמי יצא ידי חובתו. הנה פשוט לעניות דעתי שאף שמקיים מצווה דביקור חולים וכו'... דכיוון שיש עדיפות בפניו ודאי למאן דאפשר לבקרו בפניו חייב לבקרו, אך אם לא אפשר בין מצדו ובין מצד החולה, הוא מחויב לבקר החולה בדרך שאפשר לו וע"י הטלפון יש גם כן קיום איזה עניינים".

וכן כתב גם ביחווה דעת (ח"ג סימן פג):

"לפיכך נראה שאם יכול ללכת לבקר החולה בעצמו אינו יוצא ידי חובת המצווה בשלמותה על ידי הטלפון או על ידי מכתב... ורק אם אינו יכול לבקר החולה בעצמו מוטב לטלפן או לשלוח אליו מכתב לחזקו ולעודדו בדברים".

גם המנחת יצחק (חלק ב סימן פד) כתב:

"הנה למעשה הברור כדברי כה"ג, דאף דקיום המצווה בשלמות לא הוי רק בהליכתו לבקרו בפועל דאז שייכים כל העניינים הנאמרים במצוות ביקור חולים שאיתא בש"ס ופוסקים [עיין הערה 1], מכל מקום באם אי אפשר לקיים כולם מקיים גם כן המצווה בכל פרט ופרט. ויש הרבה עניינים שאפשר לעשות לטובת החולה ע"י דיבורו עמו ועם בני ביתו על ידי הטלפון".

ומוסיף ה'מנחת יצחק' שאם ביקרו פעם אחת בפועל, הרי שכלפי מה שאמרו חז"ל שמצוות ביקור חולים מתקיימת אפילו מאה פעמים ביום "אז בכל פעם שחוקר ע"י טלפון להתוודע מצב החולה מקיים בזה מצוות ביקור חולים".

ולעניין ניחום אבלים כתב באגרות משה (אורח חיים חלק ד סימן מ אות יא):

"ובדבר אם מקיים מצוות ניחום אבלים ע"י הטלפון, הנה בנחום אבלים איכא תרתי עניינים. חדא לטובת אבלים החיים שהם טרודים מאוד בצערם, מחויבים לדבר על ליבו ולנחמו... ושנית לטובת המת כדאיתא בשבת (קנב.) א"ר יהודה מת שאין לו מנחמים הולכים עשרה בני אדם ויושבים במקומו וזה לטובת המת... ומשמע לי שמצד האבל החי שייך לקיים גם ע"י הטלפון, אבל המצווה שמצד טובת המת לא שייך אלא דווקא כשיבוא לשם... ולכן למעשה אם

¹ יש כמה חלקים בביקור חולים – שאלה בשלומו, תפילה לרפואתו, לקיחת חלק מחוליו ועזרה בטיפול בו. בין ע"י הכנסת אוויר או סיוע בהחלפת תנוחות וכדו'.

אפשר לו לילך לבית האבלים שהוא קיום מצווה שלימה לא שייך שיפטר בטלפון, אך קצת מצווה יש גם ע"י הטלפון, שלכן אם אי אפשר לו ללכת לבית האבלים כגון מחמת חולי או שהוא טרוד בטירדא של מצווה יש עליו חיוב לקיים מה שאפשר לו ולנחם ע"י הטלפון דג"כ יש בזה מצווה".

הרי ששתי מצוות אלו שמתקיימות ע"י שמיעת הדיבור של הזולת, בשעת הדחק התירו הפוסקים לקיימם דרך הטלפון.

א"כ נשאלת השאלה האם גם בשאר מצוות שקיומם בשמיעת הדיבור של הזולת ניתן לקיימם דרך הטלפון, או שכדי שגם השומע יצא ידי חובה או יוכל לענות אמן בעי שמיעה ישירה מן המדבר?

ג. צירוף למניין

לאמירת דבר שבקדושה יש צורך במניין, וכמו שנפסק בשולחן ערוך (או"ח סימן נה סעיף א):

"אומרים קדיש ואין אומרים אותו בפחות מעשרה זכרים, בני חורין, גדולים שהביאו ב' שערות וה"ה לקדושה וברכו שאין נאמרים בפחות מעשרה".

והוסיף במשנה ברורה (שם) שה"ה לכל דבר שבקדושה, דהיינו קריאת התורה ונשיאת כפיים וחזרת הש"ץ. וטעם הדבר שצריך מניין לדברים אלו נלמד בגמרא (ברכות כא):

"שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל" מאי משמע? דתנאי רבנאי אחוה דרבי אחא בר אבא אתיא תוך תוך כתיב הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתוב התם [במעשה מרגלים] הבדלו מתוך העדה הזאת. מה התם [במעשה מרגלים] עשרה [שהרי שנים עשר מרגלים נשלחו, הוצא את כלב בן יפונה ויהושע בן נון שלא נכללים בעדה הרעה - הרי עשרה] אף כאן בעשרה". הרי שלאמירת דבר שבקדושה צריך עשרה".

מוסיף השולחן ערוך (שם סעיף ג):

"צריך שיהיו כל העשרה במקום אחד ושליח ציבור עימהם והעומד בתוך הפתח מן האגף ולחוץ דהיינו שכשסוגר הדלת הוא נמצא משפה של עובי הדלת ולחוץ - נחשב כעומד בחוץ ולא מצטרף"

ובסעיף יד כתב:

"שמי שעומד אחורי בית הכנסת ומראה להם פניו מצטרף אך אם לא מראה פניו או שעומד על גבי גגין ועליות אינן בכלל בית והעומד עליהם אינו מצטרף".

הרי שהשולחן ערוך פוסק שלצורך אמירת דבר שבקדושה צריך עשרה במקום אחד, ואם העשרה אינם במקום אחד אפילו כולם שומעים את הדבר שבקדושה לא מועיל ואסור לומר קדיש, קדושה, ברכו וכל דבר שבקדושה שמנינו קודם. א"כ ודאי שאם אין מניין בבית הכנסת אפילו אם יש אנשים ששומעים את התפילה לביתם דרך הטלפון הם אינם מצטרפים למנין, ואי אפשר יהיה לומר שם דברים שבקדושה.

ד. מצוות שמקיימים ע"י שמיעה

מצינו במצוות שמקיימים ע"י שמיעה הלכות מפורשות שקובעות שאין צורך בנוכחות השומע ליד המדבר.

הנה כתב השולחן ערוך (סימן תרצ סעיף יד):

"הקורא את המגילה צריך שיכווין להוציא את השומע, ואם הקורא שליח ציבור מסתמא דעתו על כל השומעים אפילו הם אחורי בית הכנסת".

מוסיף המשנה ברורה (שם):

שאם העומדים מאחורי בית הכנסת כיוונו לצאת, הרי שיצאו ידי חובה.

הרי שאף שאינם נמצאים במחיצת הקורא מועלת שמיעתם לצאת ידי חובה.

וכן נפסק בשולחן ערוך (סימן תקפט סעיף ט) לעניין תקיעת שופר בראש השנה:

"מי שתקע ונתכווין להוציא כל השומע תקיעתו ושמע השומע ונתכווין לצאת ידי חובה... יצא לפיכך מי שהיה מהלך בדרך או יושב בתוך ביתו ושמע תקיעות משליח ציבור יצא אם נתכווין לצאת וכו'".

הרי שגם לתקיעת שופר של ראש השנה אין צורך שהשומע יהיה במקום אחד עם התוקע.

גם בהלכות שבת (סימן רעג סעיף ו) כתב השולחן ערוך:

"ואם קידש בביתו ושמע שכינו... יוצא בו, וכגון שנתכווין השומע לצאת והמשמיע להוציא".

ומוסיף במשנה ברורה (שם):

"וה"ה דאפילו לכתחילה יכול לקדש בביתו כדי שישמע שכינו הדר בבית אחר".

הרי שגם לעניין קידוש ומסתמא ה"ה לעניין הבדלה - שהרי דינם שווה מדין "זכרהו בכניסתו וביציאתו"- מועיל להוציא אפילו את מי שאינו נוכח בחדר אחד עם המשמיע.

ה. הצטרפות לציבור

לעניין תפילת יחיד עם הציבור כתב השולחן ערוך (סימן נה סעיף ה):

"היו עשרה במקום אחד ואומרים קדיש וקדושה אפילו מי שאינו עימהם יכול לענות".

דהיינו שאם יש במקום אחד עשרה אנשים ואומרים שם דברים שבקדושה אפילו מי שאינו נוכח עימהן יכול לענות לדברים שבקדושה.

ומוסיף המשנה ברורה:

"שאפילו הוא בבית אחר רחוק לגמרי שכוון שעשרה הם במקום אחד שכינה שרויה ביניהם ואז אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין כל מי שרוצה לצרף עצמו עם אביו שבשמים השוכן בתוך אלו העשרה".

כלומר שהמשנה ברורה כותב שנחשב שמצרף עצמו למניין לעניית קדיש קדושה וברכו ואמן על כל הברכות.

ועוד מוסיף שם המשנה ברורה (ע"פ מסקנת התוס' סוטה לח: ד"ה 'מחיצה'):

"שאפילו יכול השליח ציבור להוציא את העובר בחוץ ידי חובת תפילה אם אינו בקי, וכפי שפסק השולחן ערוך (סימן קכד סעיף א) שהשליח ציבור חוזר התפילה כדי להוציא את מי שאינו בקי בתפילה. ואומר המשנה ברורה שאפילו את מי שאינו עימהם בחדר יכול השליח ציבור להוציא ידי חובה".

משמע מדבריו שנחשב ממש לאותו יחיד כמצורף עם הציבור. ואף שאמנם את עיקר תפילה בציבור לא יכול לקיים שהרי כתב המשנה ברורה (סימן צ ס"ק כח):

"ועיקר תפילה בציבור הוא תפילת שמונה עשרה דהיינו שיתפללו עשרה אנשים שהם גדולים ביחד ולא כמו שחושבים ההמון שעיקר תפילה בציבור הוא רק לשמוע קדיש וקדושה וברכו ולכן אינם מקפידים רק שיהיו עשרה בית כנסת וזהו טעות ולכן חוב על האדם למהר לבוא לבית כנסת כדי שיגיע להתפלל תפילת שמונה עשרה בציבור הרי שלדבריו עיקר תפילה בציבור להתפלל תפילת שמונה עשרה בעשרה במקום אחד ואת זה לא מקיים כשאנו עימם בחדר, אך לצרוף עם הציבור מועיל".

נראה לכאורה שלפי פסק השולחן ערוך (סימן צ סעיף ט):

"ישתדל אדם להתפלל בבית כנסת עם הציבור ואם הוא אנוס שאינו

יכול לבוא לבית כנסת יכוין להתפלל בשעה שהציבור מתפללים".

א"כ אם יכול לפחות לשמוע תפילת הציבור מצטרף עימם לעניית קדיש וקדושה וברכו ונחשב יותר כמצורף עם הציבור.

נחזור לנידונינו שהנה בכל הדינים שמנינו כגון לשמוע מגילה או שופר [שלא בראש השנה שהרי הטלפון בחג אסור], לשמוע הבדלה וכן לשמוע קדיש וברכו, קדושה, חזרת השי"ץ, ברכת כהנים, וקריאת התורה בשני וחמישי, ניתן לקיימם גם אם השומע אינו נמצא במחיצת המדבר. ושאלת השאלה האם גם יוכל לקיימם בשעת הדחק ע"י טלפון שהרי הוא שומע את הדברים דרך הטלפון ויוכל לענות ולקיים את המצווה. וא"כ מי שאנוס ואינו יכול לבוא לבית כנסת לתפילה בציבור יצטרך לשמוע את התפילות וקדיש וברכו דרך הטלפון, ולהצטרף ע"י לציבור שבבית כנסת וכן מגילה ישמע מבית כנסת דרך הטלפון ויצא ידי חובה, וכן מי שנמצא במקום שאין לו מי שיבדיל בשבילו יקשיב להבדלה דרך הטלפון ויצא ידי חובה או ששמיעה דרך טלפון לא נחשבת שמיעה כלל?

ו. השיטות שלא מועיל שמיעה דרך טלפון

הרב אויערבך (במאמר שפרסם בקובץ סיני בשנת תש"ח וכן בספר מנחת שלמה חלק א סימן ט) מברר תחילה את התהליך הטכני שבהפעלת הטלפון. וכאן הוא מסיק שהטלפון מתחלק לשני חלקים. החלק הראשון הוא המיקרופון או מכשיר הדיבור, והשני הוא האזניה – מכשיר השמיעה. הפעולות בשני החלקים הם הפוכות אחד מהשני, במיקרופון נהפך קולו של המדבר – האנרגיה שלו – לאנרגיה חשמלית, והאזניה הופכת אותו חזרה למיכנית – שמיעה ע"י האוזן. פעולה זאת נעשית באמצעות ממברנה שהיא פחית דקה בדומה לתוף האוזן הרגישה לתנודות האויר הנגרמת ע"י הדיבור, ע"י הממברנה ישנה פחית עם פחמימות צפופות המוליכות את זרם החשמל. בזמן דיבור ליד הממברנה נעה הממברנה לפי אותה תדירות ועוצמה של דיבור ומפעילה את הפחמימות ליצור זרם חשמלי באותה תדירות ועוצמה של הדיבור. כאשר זרם חשמלי זה מגיע לאזניה נעשה תהליך הפוך כאשר הממברנה שבו קולטת את זרם החשמל ויוצרת גלי קול באותה תדירות ועוצמה של המדבר.

מסכם הרב אויערבך:

"ואחרי כל התיאור האמור לעיל נראה, כשבשומע קול שופר או מקרא מגילה ע"י טלפון או רם קול לא יצא ידי חובה, משום דדוקא כשרושם שמיעת האוזן נעשה באופן ישיר ע"י קול השופר שמזעזע את האוויר ויוצר בו גלי קול אז חשוב כשומע קול שופר, משא"כ

כשהאוזן שומעת רק תנודות של ממברנה אע"פ שגם אותן תנודות יוצרות באוויר גלי קול ממש כדוגמת קול השופר אפילו הכי מסתבר שרק קול תנודות ממברנה הוא שומע ולא קול שופר... כיוון שקול האדם או השופר רק משנה זרם חשמלי אבל הקול עצמו כבר עבר ובטל מן העולם לכן אף שבין רגע היה ובין רגע אבד וחיש מהר חוזר ונוצר שוב, מ"מ כיוון שבינתיים חלף ונעלם והקול הנשמע עכשיו הוא קול תנודות הממברנה אין זה חשוב קול שופר או קולו של המדבר".

ולכן לא מועיל שום מצווה ע"י הטלפון, וביותר מסכם שם שאין לענות אמן אחר ברכות ששומע דרך הטלפון הואיל והוא שומע רק קול של ממברנה ולא קולו של המברך .
וכן פסק בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סימן לט אות טז):

"ברור הדבר שאין קול המדבר נשמע דרך הטלפון אלא הוא קול אחר הבא ע"י זרם ולכן אין יוצאין בזה ידי חובת קריאת התורה, מגילה וכו'".

ובספר מועדים וזמנים (חלק שישי סימן קה) לאחר שמבאר את דרך פעולתו של הטלפון כותב גם כן "בעניין שמיעת המגילה בטלפון הדבר ברור שאין יוצאין שאין זה קולו כלל".
בשו"ת יביע אומר (חלק א סימן יט) הביא גם הוא את דעת הרב אויערבך, שהקול הנשמע בטלפון אינו קולו של המדבר ולכן לא מהני למצוות, ולצידו הביא רשימת פוסקים הסוברים ששמיעה דרך הטלפון מועילה וכתב "וכלם לא העירו בזה שהזרם הוא קול אחר ואינו חשוב קול המדבר ומ"מ חזי מאן גברא רבא דקא מסהיד עלה דמילתא".
דהיינו שסיכומו להלכה כדברי הרב אויערבך שהקול הבא דרך הטלפון אינו קולו של המדבר ולכן לא מהני. והנה משמע מדבריו של היביע אומר שהבין שטעם המתירים לשמוע דרך הטלפון הוא שהם סוברים שדרך הטלפון נשמע קולו של המדבר ממש ולכן היות והמצויאות של טלפון הוא כהסבר שהובא לעיל ע"י הרב אויערבך לכן פסק להלכה כדעתו.

ז. השיטות שמועיל שמיעה דרך טלפון

הרב אויערבך זצ"ל הביא (שם) שהחזו"א פקפק קצת בדברים ואמר לו "שיתכן שמכיוון שהקול הנשמע בטלפון נוצר ע"י המדבר וגם הקול נשמע מיד כדרך המדברים, אפשר, דגם זה חשיב כשומע ממש מפי המדבר". היינו שלשיטתו יתכן שיש לומר שהקול הנשמע בטלפון הוא קולו של המדבר, וא"כ לדבריו נראה שיש מקום להתיר לשמוע מגילה ושאר מצוות שבשמיעה דרך הטלפון אפילו שהקול של המדבר הופך בזמן מסוים להיות זרם חשמלי.

והנה מצאתי בספר מקראי קודש - פורים (להרב פראנק) שכתב "אבל בקריאת התורה או מגילה הרי הוא שומע קול הקורא אלא שמעורב בו קול אחר (אם נאמר שהטלפון נחשב כקול הברה) יש לדון דשפיר יוצא דהכל הוא מכוח הקורא וכל הקולות כשרים אלא שיהיה מכוח בר חיובא" ומסביר שם נכדו (בהערות לספר):

"יסודו של מרן בזה הוא שהעיקר הוא שהקול יבוא מכוח בר חיובא ובמקרא מגילה שהמצווה היא הקריאה אפילו אם הקול של הקורא בא דרך מגביר קול או טלפון יוצאים בזה ידי חובה כיוון שסוף כל סוף בא מכוח הקורא שהוא בר חיובא וכל שבא מכוח הקורא נחשב כקול ממש. ובזה נסתרו דברי המערערים על מקרא מגילה ע"י מגביר קול או טלפון משום שדרך הטלפון או מגביר הקול לא נשמע

קול האדם אלא קול אחר שנתהווה מקולו (זרם חשמלי), אבל לפי האמור אפילו אם נאמר שלא נשמע קול האדם אלא קול אחר מ"מ עדיין לא נפסק כוח קול האדם ולא נשמע הקול אלא כשהוא קורא והכול בא מכוח הקורא ונחשב כקולו ממש, דהיינו שגם לשיטתו כדברי מרן החזו"א אפילו אם נאמר שהקול הנשמע נובע מהזרם החשמלי בכ"ז נחשב כקולו של המדבר משום דהוי מכוחו ומדיבורו ולכן מהני למגילה, קריאה בתורה, הבדלה וכו'".

ונראה שמקור דבריו נובע מדברי הגליוני הש"ס' (ברכות כה:) שכתב:

"יש להסתפק ג"כ בשמיעה ע"י דבר אחר כגון שמיעת קול שופר או מגילה ע"י הטלפון שנתחדש בשנים אלו אי שמה שמיעה. ובזכרוני מספרי המחקרים הטבעיים שאין הקול עצמו של המדבר הוא הבא לשומע [הכוונה בדיבור ישיר ולא דרך טלפון וכדו'] ואך קול המדבר מרעיד חלק האוויר שסמוך לו וחלק זה לסמוך לו וכן כסדר עד שנרעד חלק האוויר שבאוזן השומע וא"כ לפי זה כל השמיעה תמיד ע"י גרם ותמיד נחשב השמיעה ע"י דבר אחר וא"כ אין לחלק בין השמיעה סתם לע"י טלפון... ואולם לכאורה אין לדון מהשמיעה סתם להשמיעה ע"י דבר אחר ממש כטלפון דהשמיעה סתם אף דהוא גרמא מ"מ הואיל ודרכה וטבעה בכך שפיר חשיבא שמיעה ולא דמי לטלפון דאין דרך וטבע שמיעה בכך, אולם נזכרתי שבשו"ת הלכות קטנות לגבי מכשיר שמיעה לחרש דן שחייב בשופר ויוצא ידי חובה מהדין של לולב שלקחו ע"י דבר אחר כגון תופסן שמחזיק את הלולב הוי לקיחה אף אנו נאמר שמיעה ע"י דבר אחר הוי שמיעה. וא"כ היוצא מדבריו שבכל שמיעה רגילה, קולו של המדבר הופך בתחילה לתנודות אוויר וליד האוזן השומעת הופך להיות קול וזה דמי לטלפון. ואין חסרון שהטלפון יחשב למעביר זר של הקול משום ששמיעה ע"י דבר אחר הוי שמיעה. וא"כ לשיטות אלו הדבר ברור שאפשר להשתמש דרך הטלפון ככלי לקיום המצוות שבשמיעה ובדיבור [מלבד שופר או הכרוכים בחילול שבת]. ולכן בשעת הדחק ניתן לצאת ידי חובת הבדלה מגילה וכדו' דרך הטלפון".

ואכן פסק בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סימן עב) וזה לשונו:

"נשאלתי להלכה למעשה אם יש לענות אמן לאחר ברכת חברו ששומע דרך הטלפון וכי' והנה בטושי"ע (אורח חיים סימן נה) פסקין כריב"ל דאפילו מחיצה של ברזל אין מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמיים, וכל השומע קול השי"ץ אפילו יחיד והוא בבית אחר יוכל לענות אמן עמו. והוסיף שם: אמנם לעניין שופר שנשאלתי אם יוצא בשמיעתו דרך הטלפון זה פשוט לעני"ד שלא יצא דלא עדיף מהתוקע לתוך הבור או לתוך הדות לאותן העומדים בחוץ, שאם קול שופר שמעו יצאו ואם קול הברה שמעו לא יצאו, וה"נ בא הקול ע"י הטלפון מעורב וגם קול השופר ישתנה בוודאי ויתערב כמו דרך הברת הטלפון, וז"פ. אך לעניין קידוש בשבת ויו"ט אם שומע ע"י הטלפון ג"כ יוצא חברו, אלא בשבת ויו"ט ממילא אסור לדבר בטלפון [ונראה שלהבדלה לדבריו פשוט שיועיל] וכן לעניין מגילה יוצא השומע מהקורא בטלפון, דבאמת במגילה לא פסל אם נתעבה הקול".

הרי שפסק שמועיל לצאת ידי חובה ע"י הטלפון בכל מקום שלא הקפידו על ניקיון הקול. ולכן מגילה, הבדלה ועניית דבר שבקדושה יועיל דרך הטלפון.

וכמוהו פסק גם בשו"ת מערכי לב (סימן ה ובהשמטות) שחזן המתפלל ברדיו כדי לפרסם את קולו אינו מוציא את הרבים ידי חובה אך אם מטרתו היא אך ורק להוציא את הרבים

ידי חובה שפיר מהני. וא"כ הרי כאן ששומע דרך הטלפון שלא גרע לעניין זה מרדיו ודאי שכוונתו רק לצאת ידי חובה ומהני.
 וכן כתב בשו"ת חלקת יעקב (או"ח סימן פב) שבכל הדברים מועיל דרך הטלפון מלבד קול שופר. משום שבשופר אפילו אם סתמו במקצת כדי להגביר קולו פסול. כ"ש כשמגביר קול השופר ע"י הטלפון שלא מהני. אך בשאר מצוות מועיל ע"י הטלפון.
 הרי לנו שלשיטת הנ"ל שמיעה דרך הטלפון נחשב כשמיעת קול המדבר עצמו ומועיל למצוות, מלבד לשופר שבו צריך קול שופר נטו.

ח. עניית אמן, קדיש וקדושה ללא שמיעה

ולכאורה יש להוסיף שלעניין עניית קדיש, קדושה וברכו וכו' יש לומר שיתחייב דרך הטלפון מטעם אחר שהנה מצינו בגמרא (סוכה נא):

"תניא ר"י אומר מי שלא ראה דיופלוסטון של אלכסנדריא של מצרים לא ראה בכבודן של ישראל. אמרו כמין בסילקי גדולה הייתה סטיו ע"ג סטיו פעמים שהיו בה שישים רבוא על שישים רבוא כפליים כיוצאי מצרים... ובימה של עץ באמצעיתה וחזן הכנסת עומד עליה והסודרין בידו וכיוון שהגיע לענות אמן הלה מניף בסודר וכל העם עונים אמן".

מסביר רש"י (שם ד"ה 'לענות אמן'):

"שהיה שליח שלפני התיבה גומר ברכתו והן לא היו יכולין כולם לשמוע קולו".

ולזה היה מועיל הסודרין שיוכלו לענות אמן, וא"כ עונים אמן אפילו אם לא שומעים את הברכה. והקשו רש"י ותוס' (ברכות מז.) מהגמרא שאסרה לענות 'אמן יתומה' דהיינו כשלא שומע הברכה, ואיך ענו אמן באלכסנדריא? והשיבו רש"י ותוס' שכיוון שהיו יודעין באיזה ברכה החזן עומד אינו נחשב כאמן יתומה אפילו אם לא שומעים הברכה ומותרים בעניית אמן. וכתב הבית יוסף (טור אורח חיים סימן קכד) שלשיטתם של רש"י ותוס', אם לא שמע הברכה אבל יודע איזו ברכה הוא מברך, אפילו אם הוא מחויב בה עונה אמן ונפטר בכך, ולדעת הרבינו יונה ורבינו ניסים אם הוא מחויב בברכה לא יענה אמן, שמכיוון שהוא מחויב ואינו יוצא ידי חובה הוי אמן יתומה אך אם אינו מחויב באותה ברכה ויודע איזו ברכה מברך יענה אמן אפילו אם לא שמע את הברכה. וי"ח ברכות שחוזר הש"ץ למי שכבר התפלל לא נחשב כמחויב בהם ויענה אמן אפילו אם לא שמע הברכה אלא שיודע איזו ברכה מברך. וכן פסק בשולחן ערוך (סימן קכד סעיף ח): "ולא יענה אמן יתומה דהיינו שהוא חייב בברכה אחת וש"צ מברך אותה וזה אינו שומעה, אע"פ שיודע איזו ברכה מברך הש"צ לא יענה אחריו אמן". ומוסיף במשנה ברורה (ס"ק לא): "אבל אם אינו חייב כגון שכבר התפלל לעצמו אף דמצווה לכל אדם לשמוע חזרת הש"צ וכו', מותר לדעת המחבר לענות אף שהוא אינו יודע על איזה ברכה הוא עונה רק ששומע לאחרים שעונים. והרמ"א בהגה כתב: "ויש מחמירים דאפילו אינו מחויב באותה ברכה לא יענה, אם לא יודע באיזה ברכה קאי ש"צ". ומוסיף המשנה ברורה (ס"ק לג): "ואם יודע על איזה ברכה הוא עונה מותר לענות בכל הברכות". וא"כ משמע שבין למחבר ובין לרמ"א להלכה כשיודע על איזה ברכה הוא עונה אפילו שלא שמע הברכה כלל יכול לענות אמן על הברכה (ובלבד שאינו מבקש לצאת ידי חובה על ידי ענייתו). וא"כ לכאורה אפילו אם נאמר שע"י הטלפון לא נחשב כשומע את קול המברך אבל הרי באותו זמן הש"צ מברך, והוא וודאי נחשב כיודע באיזה ברכה קאי, וודאי שיוכל לענות אמן וקדושה וכו'. שהרי קאי באחד שבקי ומתפלל ביחידות בביתו ורק רוצה להצטרף לציבור לעניית

דבר שבקדושה, ובזה מהני. ואמנם גם בזה עדיין יש להסתפק דשמה בעינין אחד מתרי צירופין, או שיש צירוף מקום אע"פ שאינו שומע, וכמו שהיה באלכסנדריא, או שבעי צירוף ע"י שמיעה ורק אז מועיל לענות אמן, אך כשאין אף אחד מהצירופים לא במקום אחד ולא בשמיעה מהש"ץ, אין לענות אמן. אך מכיוון שבשו"ע לא הודגש הדבר אי בעינין איזה צירוף כלשהוא אלא כפי שכתב במשנה ברורה שלמחבר די בזה ששומע לאחרים שעונין אמן אפילו אינו יודע באיזה ברכה קאי ולרמ"א בעינין שיודע באיזה ברכה קאי ואז מותר לענות אמן ולא הדגישו שצריך שיהיה בצירוף מקום עם הש"ץ משמע שאפילו בדרך הטלפון מהני.

ט. האם לחשוש למקום שאינו נקי

ועדיין יש לדון אף לדעת המתירים האם יש לחוש לדברי השולחן ערוך (סימן נה סעיף כ) שכתב "וי"א שצריך שלא יהא מפסיק דבר שאינו נקי". וא"כ בחוטי הטלפון שעוברים ברחוב וודאי שיש שם דבר שאינו נקי ושמה יש לחוש ולא לענות אמן? כבר כתב בשו"ת מנחת אלעזר הנ"ל דיש שתי סיבות להקל, ראשית, מדברי המשנה ברורה (ס"ק סב) "מדכתב השו"ע דין זה בלשון וי"א, משמע דדין זה לא פסיקא ליה וכן משמע מהרמ"א". וא"כ לפי המשנה ברורה הזה לא מבעי לשיטת הרמ"א שאין לחוש לדבר שאינו נקי אלא אפילו לשיטת המחבר אי הוי כשתי שיטות הרי קי"ל כשהמחבר מביא שתי שיטות בסתם הוא פוסק הלכה כראשונה, וא"כ גם הוא לא חייש לדבר שאינו נקי. ושנית, אפילו לדברי הפרי מגדים שפוסק שצריך לחוש לדעה זו שלא יפסיק לכלוך בין המדבר לשומע כותב המנחת אלעזר שזה דווקא בקול שיוצא מבית לבית ועובר דרך הרחוב אך כאשר הקול עובר דרך חוט הברזל של הטלפון שנמצא בוודאי גבוה מהרחוב והמדבר והשומע אינו רואה את הדבר המלוכלך הרי אין לחוש כלל על מה שהדיבור עובר ברשות נפרדת שזה חוט הברזל של הטלפון, ולכן מותר לענות אמן על ברכות ששומע בטלפון וכן בכל המצוות כמבואר לעיל.

סיכום

נראה שלענות אמן ברכו וקדושה שלא ע"מ לצאת ידי חובת ברכה מהש"ץ, יוכל לשמוע ע"י הטלפון ואף למצוות שבהם יוצא ידי חובה ע"י המדבר כגון מגילה או הבדלה בשעת הדחק גמור כגון שאם לא ישמע דרך הטלפון אין לו עצה אחרת הרי יכול לסמוך על המקילים ולשמוע דרך הטלפון. אך בלא דחק גמור יש לחוש לדעת האוסרים. ולעניין הצטרפות לציבור, נראה שאכן כדאי להתפלל בזמן שהציבור מתפללים ולשמוע דרך הטלפון את חזרת הש"ץ וייחשב לו כמצורף עם לעניין קדיש קדושה וברכו. לסיום דברי אדגיש, שכל הדיון כאן הוא רק למי שאנוס ואינו יכול לבוא לבית הכנסת, אך מי שיכול לבוא לבית הכנסת חלילה לחשוב להתיר לו שלא יבוא לבית הכנסת ויצא דרך הטלפון וכל הדיון הוא רק לנסות למצוא פתרון לאנוסים וכדומה.

